

HOE ROMANTISCH IS DE ROMANTIEK?

Een kus, of liever nog, een eerste kus is een ervaring in een mensenleven waarbij zich al gauw het begrip romantisch aandient. De kus opent een deur naar de wereld van roze wolken, van vlinders in de buik en 'Auf Flügeln des Gesanges' gedragen worden.

Dat laatste is overigens een regel uit het gelijknamige gedicht van de Duitse dichter Heinrich Heine dat voor het eerst verscheen in 1822. De dichter was toen ongeveer 25 jaar oud en was misschien nog onder de indruk van de onbeantwoorde liefde voor zijn nichtje Amalie die hij in 1816 in het huis van zijn oom, Salomon Heine, in Hamburg had leren kennen. In datzelfde Hamburg had Felix Mendelssohn Bartholdy zeven jaar eerder het levenslicht gezien en 25 jaar later, in 1834, is de tekst van Heine's gedicht verwerkt in een van de meest geliefde liederen van de componist. Is het gedicht romantisch? Ja, maar tot welke stroming behoort het, de Romantiek misschien? Ja, het is een romantisch gedicht, uit de Romantiek.

Gedichten en muziek vinden elkaar aan het begin van de 18de eeuw in een nieuwe vorm van liedkunst die zich onderscheidt van de vroegere

religieuze gezangen en volksliedjes. Teksten van dichters als Johann Wolfgang von Goethe, Joseph von Eichendorff, Franz von Schober en Heinrich Heine, krijgen een eigen 'geluid' in de liedcomposities van Franz Schubert, Felix Mendelssohn Bartholdy en Robert Schumann; drie componisten, geboren tussen 1797 en 1810. Ze sterven jammer genoeg alle drie relatief jong. Hun rijke artistieke erfenis schetst in het samengaan van poëzie en muziek een schat aan emoties die we vaak het predicaat 'romantisch' geven. Met de muziek zwellen gevoelens aan die verwijzen naar lief en leed, naar vaderland en exil en naar de natuur en het verwijlen daarin. Thema's die behoren tot de brede culturele stroming die we de 'Romantiek' noemen. Maar hoe houden we deze begrippen uit elkaar? Ze zijn zo eenvoudig te verwarren; de begrippen 'romantisch' en 'romantiek'. Ze lijken soms uitwisselbaar en in letters scheelt het allemaal niet zoveel.

Toch zijn er duidelijke verschillen. Om te beginnen is 'romantiek', al dan niet met een hoofdletter geschreven, een zelfstandig naamwoord, terwijl 'romantisch' een bijvoeglijk naamwoord is. Romantiek heeft betrekking op een specifieke stroming met een bijbehorende bloeiperiode die loopt van het einde van de 18de eeuw, grofweg vanaf 1770, tot het midden van de 19de eeuw met uitlopers tot in het 'Fin de Siècle'. Het is een stroming die in Europa ontstaat en die tot uitdrukking komt in vrijwel alle culturele uitingen: schilderkunst, beeldhouwkunst, architectuur, literatuur en muziek. Romantisch, als gevoel of in associatie is niet specifiek gebonden aan een periode, het kan van alle tijden zijn, en alle culturen. Het kan te maken hebben met ervaringen of inleving maar het is een gevolg, geen oorzaak.

Misschien moeten we iets vroeger in de 18de eeuw duiken om een

Johann Heinrich Wilhelm Tischbein (1751-1829) 'Goethe in der Campagna' (1787)

Sir Henry Raeburn (1756-1823) 'Portrait Sir Walter Scott' (1808)

en ander beter te begrijpen. Meer dan de eeuwen ervoor wordt de achttiende gekenschetst door een rijke opeenvolging van stijlen en stromingen. Het is de eeuw die begint met de kracht van de Barok, gevolgd door de elegantie van de Rococo. Het is vervolgens ook de 'Eeuw van de rede', de 'Verlichting' waarin de wereld maakbaar lijkt. De opkomst van het Neoclassicisme past bij het rationalisme van de tijdgeest maar ook hier komt een reactie op en dat is wat we onder 'De Romantiek' (met hoofdletter) verstaan. Waar de 'Verlichting' toekomstgericht is op een wereld van de vooruitgang, bereikbaar geworden door gebruik te maken van het collectieve abstracte menselijke verstand, kennen de vertegenwoordigers van de 'Romantiek' een ander perspectief. Zij benadrukken het individuele aspect en verkiezen het subjectivisme boven het objectivisme, de emotie boven de ratio en het eigene boven het

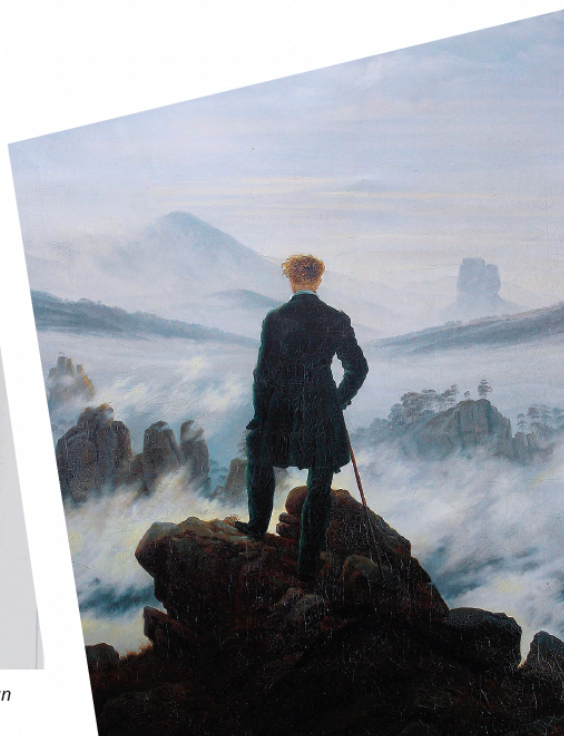
algemene. Verstandelijke kennis komt op een lager plan dan bijvoorbeeld intuïtie, spontaniteit, emotie en verbeelding. De snelgroeiende en veranderende stedelijke omgeving, met alle verworvenheden (en verwordingen) van de beginnende industriële revolutie, maakt dat er gekozen wordt voor de natuur waarbij de beleving nadrukkelijk mystieke, welhaast religieuze vormen aanneemt. De mystieke wereld, met veel aandacht voor 'gene zijde' wordt verkozen boven de mechanische wereld van industrie en progressie.

Terugkijken is een gegeven dat hoort bij de Romantiek en het zijn met name de middeleeuwen die tot de verbeelding spreken, in het idee dat ze een zuiver en groots verleden weerspiegelen. Ook de vergankelijkheid, van bijvoorbeeld vriendschappen en culturen, blijkt een aantrekkelijk thema. Schilders als Caspar David Friedrich en

William Turner benadrukken vaak het overweldigende van de natuur tegenover het nietige van de mens en zijn nalatenschap. Wanneer Goethe in 1787 tijdens zijn eerste Italiaanse reis wordt geportretteerd door zijn landgenoot Johann Heinrich Wilhelm Tischbein zien we hem weergegeven, liggend in het weidse landschap van de Romeinse 'Campagna'. De schrijver is ver van huis in een voor hem vreemde omgeving te midden van enkele brokstukken van een vergane cultuur. Hij wordt ons gepresenteerd als 'Wanderer', rustend in de natuur, aanwezig maar niet op weg ergens naartoe. Een andere 'Wanderer' vinden we in Friedrichs schilderij 'Der Wanderer über dem Nebelmeer', uit 1818. Het lijkt alsof de schilder bekend was met het gedicht 'Der Wanderer' van Georg Philipp Schmidt, al dan niet in de toonzetting van Franz Schubert uit 1816: "Ich komme vom Gebirge her / Es dampft das Tal, es braust das Meer".

'Liefdeskus' houtsneede door Harry Leurink, foto Henk Muileman

Caspar David Friedrich (1774-1840) "Der Wanderer über dem Nebelmeer" (1818)

Eens te meer ervaren we hoe er een beroep wordt gedaan op ons inlevingsvermogen en onze subjectieve emoties zoals de ervaring van weer en wind, van nacht en ontij.

De Romantiek is in de meeste Europese landen een duidelijk herkenbare stroming met voor elk land een eigen nationale invulling en bijbehorende vertegenwoordigers. Een goed voorbeeld vinden we in Schotland waar Sir Walter Scott met zijn roman Ivanhoe een beeld geeft van de middeleeuwen, vertegenwoordigt in de ridderfiguur Ivanhoe (die nogal verschilt van de geromantiseerde versie die ons, eind vijftiger, begin zestiger jaren van de vorige eeuw, op de televisie werd voorgeschoteld) Het woord 'romantiek' is niet voor niets afgeleid van de middeleeuwse 'romances'; verhalen over mensen die idealen najagen ondanks het feit dat ze beseffen dat ze feilbaar

zijn. In de versie van Scott blijkt de stoere ridder Ivanhoe dan ook een soort van moderne anti-held. De schrijver van het epos, net als Goethe bij het leven al razend populair, wordt ook meerdere malen op het schilderslinnen vastgelegd. En net als bij Goethe komen we hem buiten tegen, geportretteerd door de 'hofschilder' van Schotland, Sir Henry Raeburn. Het is een informeel portret, niet de schrijver in zijn bibliotheek of studeerkamer in 'Abbotsford', zijn neo-middeleeuws kasteel, maar we zien hem in een nonchalante pose, buiten onder een boom, een klein boekje in zijn hand en in het gezelschap van zijn twee trouwe honden. Vriendschap en loyaliteit, ook tussen mens en dier, waren belangrijke elementen voor de kunstenaars van de Romantiek.

Vriendschap en liefde, emoties die we zo makkelijk koppelen aan romantische gevoelens. Maar het hoeft niet altijd te culminereren

in een diner bij kaarslicht.

Geliefden mogen ook schuilen 'onder droplend lover', ergens aan een plas, zoals de dichter Staring beschrijft in zijn gedicht 'Herdenking'. Een gedicht met een heuse eerste kus van een poëet die wel werd omschreven als de meest romantische dichter van Nederland. Maar wellicht moeten we dat veranderen in de belangrijkste dichter van de Romantiek... wat Nederland betreft dan.

MUSEUM
STARING
IN ALMEN

VOLGEND JAAR IN
MUSEUM **STAAL**

DE EERSTE KUS -
**HOE ROMANTISCH
IS DE ROMANTIEK?**

31 MAART 2024 -
30 MAART 2025